Sz. Tóth Gyula

A BREXIT dilemmái. Politika, és ami mögötte van

(Egedy Gergely – Gálik Zoltán: Nagy–Britannia és az európai integráció. A csatlakozástól a BREXITig. L'Harmattan Kiadó, 2017. 198 o.)

A címben rejlő izgalmas témakör nem ismeretlen előttünk. Zúdulnak ránk a hírek, hallunk az eseményekről, ismerjük a szereplőket, s máris beavatottnak érezzük magunkat. Különben is, a demokrácia szót kíván. Nem is kell beleütni az orrunkat, a politika orrba vág. Hajlamosak vagyunk elhinni jól informáltságunkat. Ezt fitogtatni is szoktuk. Mindent tudunk. Tényleg? Sok mindent nem tudunk. Vannak hírmagyarázók és vannak kutatók. Az alapokat, a forrásokat az utóbbiak adják, bő ismertetésben az itt tárgyalt könyvben, ne hagyjuk ki.

Két szerző munkája, összhangban. A megosztás: Egedy Gergely jegyzi az első hat, Gálik Zoltán a második hat fejezetet. A találkozó, papíron, döntetlenre áll, a darab sikeres, a taglalt problémakör földi alakulása már korántsem így fest. Egedy a politikát történelmi vonulatában mutatja be, Gálik a politikai eseményeket fűzi össze. A kép összeáll: politikatörténeti tablóban tallózhat az olvasó. A friss, aktuális politikai döntések magukon viselik a múltat, erényeit, kudarcait, fényeit, árnyait. Hiteles adatokon, tényeken alapuló történetek, különböző helyszínekkel, híres személyiségekkel, változatos, izgalmas témákkal. Mondhatjuk, történelmi regényt tart kezében az olvasó: Nagy-Britannia és Európa viszonya, különös tekintettel az uniós relációkra. Közeledés, csatlakozás, válás. Mint a régi daliás időkben: szenvedélyek, harcok, kapcsolódások, viszályok, csalódás, szakítás. Mindez a közeli múlt, illetve a jelen történéseinek bemutatásával.

Az időkeretek segítenek a fókuszálásban, két időszakaszt találunk: az egyik, a szűkebb, az uniós házasság 55 éve, plusz kettő, a máig tartó megoldások keresésével. Az összesen 57. Ez beágyazódik a történelmi folyamatokba. Minden 1946-ban kezdődött. Churchill Zürichben elmondott beszédében az „európai egység kívánatosságáról" (9.) beszélt, az Európai Egyesült Államok gondolatát is felvetette. A bejelentés nagy nemzetközi visszhangot váltott ki. Annak ellenére, hogy Churchill az európai egységbe sem akkor, sem később nem értette bele Nagy-Britanniát. (Az Európához való brit viszony belpolitikai hátteréhez lásd Egedy Gergely, *Nagy-Britannia története 1918-1990,* Kossuth Kiadó, 2011, és e sorok szerzőjének e könyvről írott recenzióját: Tempevölgy, 2012. június, 88-90.)

A politika malmai különben sem őrölnek olyan gyorsan, a II. világháború után az egykor volt nagyhatalom veszített fényéből, az illúziók mellett számolni kellett a realitásokkal. Mi motivál egy-egy politikai döntést? 1961 júliusában Macmillan meglepetésre bejelenti: országa csatlakozni kíván a Közös Piachoz. A brit történészeket a mai napig foglalkoztatja a kérdés. Egy amerikai, Dean Acheson külügyminiszter szellemes választ ad: „Nagy-Britannia elveszített egy birodalmat – és nem talált még magának új szerepet… Macmillan szerepet keresett" (41.). Fején találta volna szöget? Hát, semmi kétség, Eden elhibázott 1956-os szuezi intervenciója morális és diplomácia válságba sodorta a szigetországot, szögezi le a szerző. Folytatódik a kiútkeresés, mire jön a francia „nem". A britek nem adják fel, Wilson pragmatikusan áll a kérdéshez. (A mából érdekesnek tűnhet: a hatvanas években még nem a konzervatívok ellenezték az európai integrációt.) A De Gaulle–Adenauer páros azonban nagyon erős. Közben változik a helyzet Európában, új vezetők jelennek meg. Pompidou (a gaulle-ista) már nem tartja elődje „angolfóbiáját", a szociáldemokrata Willy Brandt is rokonszenvezik a britekkel. Közben módosul a közhangulat: a brit belpolitikában ellentétes hangulat alakul ki. A csatlakozási problémák az átlag brit számára nehezen voltak érthetőek: a közömbösség, az ellenérzések domináltak.

Ennek ellenére, ezzel együtt jött a harmadik nekifutás, a csatlakozási szerződést 1972 januárjában aláírták. (A hatályba lépés időpontja: 1973. január 1.)

Ezzel új fejezet kezdődött. A küzdelem keményedett, gazdasági, monetáris kérdések kerültek a középpontba, a brüsszeli engedmények nem voltak összhangban a brit követelésekkel. Országon belül a párt/harcokat is meg kellett vívni. (IMF-kölcsönök, magas infláció, megszorítások, 1978-ban hatalmas sztrájkhullám.) Egedy leszögezi: „Régi tapasztalat, hogy a jó külpolitika előfeltétele a stabil belpolitika" (63.), mert annak hiányában a kormány mozgástere beszűkül. Új politikai személyiségek jelennek meg, új Európa-képpel. Margaret Thatcher, noha „gyanakvó volt az európaiakkal szemben, nem volt az EK-nak mint szerveződésnek és együttműködési keretnek az elvi ellensége" (66.). A torlódó belső bajok mellett küzdés a külsőkkel. Thatcher liberális gazdaságfilozófiájában a közösségi intervenciónak nem volt helye: „Nem azért szorítottuk vissza sikeresen az állam határait Nagy-Britanniában, hogy azokat összeurópai szinten bővítse ki egy olyan európai szuperállam, amely Brüsszelből uralja a kontinenst" (80.). Jön Major (Thatcher ajánlására), s ezzel stílusváltás és kontinuitás jelenik meg. Egy darabig. A Blair-korszak, a Munkáspárt megújítása után, „konstruktív" Európa-politikát hozott. Blair is az erős nemzetállamok híve volt, de „békülékeny, bizalomerődítő gesztust tett a közösség irányába" (87.). Gyűrték a sorjázó nehézségeket, de azok csak nem akartak szűnni. Viták, egyezkedések követték egymást, súlyos témákkal: az európai közös kül- és biztonságpolitika, menedékjog, vízumrendszer, bevándorlás, igazságügyi együttműködés, bűnüldözés, mezőgazdaság, halászat, befizetés a közös kasszába… A gazdasági világválság is rányomta bélyegét a kapcsolatok alakulására, a válság kezelésében országon belül sincs egyetértés, folynak a pártcsatározások, a vitában a konzervatívok és a liberálisok összefognak. Élesedik a helyzet.

Sűrűsödnek a történések, következésképp sűrűsödnek a fejezetek sorai a könyvben. Újabb és újabb nehézségek támadnak a világban, kezelni kell azokat. Éppen akkor, amikor Nagy-Britannia már „berendeződne", az egyre gyengébb lábakon álló EU nem tud segíteni, Nagy-Britannia magán is alig. Színre lép Cameron. Sokat várnak tőle, vele megnyílt a lehetőség az EU-val kapcsolatos népszavazásra. Az eredmény ismert: súrolta a lécet. Nyertek a britek, de veszítettek is. Egy sor tisztázatlan kérdés maradt, miközben újak keletkeztek. Most erre készülnek a forgatókönyvek. „A felvázolt problémák hatalmas feladat elé állítják a brit politikai döntéshozókat az elkövetkező évekre. A több ezer jogszabály a még ennél is több alacsonyabb szintű szabályozás átfésülése gigantikus feladatnak ígérkezik. Miközben az Egyesült Királyság saját megújulásával foglalkozik majd, addig az Európai Unió átalakítása is folyamatban lesz. A csatlakozás óta eltelt közel fél évszázad elteltével azonban ezekre a folyamatokra már nem lesz közvetlen befolyásolási képessége" (198.).

A könyvből, a plasztikus példákon keresztül, fontos kérdések kerülnek elő. Elsőként: politikát csinálni, országot vezetni nemzetközi viszonyrendszerben, történelmi folyamatokban. Hosszú időtávban, zajos események közepette – pillanatnyi döntések. Úgy tűnik, Nagy-Britannia nem találja identitását. A kép vegyes: egykori nagyhatalom, idomulni igyekszik a változásokhoz, ha liberalizmus, hát legyen, de a királynőhöz ragaszkodunk. Királyság! Hagyományok, kastélyok, udvari szokások, vadászatok, és színesedő társadalom, kuszálódó létmódok. Mindennek súlyos ára van. Nagy-Britannia úgy akar nyitni, hogy zárva maradjon. Keresi az anyagi-pénzügyi feltételeket. „A klasszikus kapitalizmus történetének elmúlt 100 évében nem volt olyan átalakulás, aminek épp a küszöbén vagyunk", mondja a vezető-kiválasztásra szakosodott magyar vezető, pénzügyi, szociológiai szempontokat elemezve. Mindeközben Nagy-Britannia úgy akarja alakítani sorsát, hogy nagy maradjon. Belép az unióba, s ha az nem kedvező számára, kilép. Újabb bonyodalmak keletkeznek.

Hosszú folyamatok, vegyes kimenetelű akciók – pillanatnyi döntések. Politikai kalandok? Próbálkozások? Is, is. Nagy-Britannia a BREXIT-időkben is „ficánkol" – presztízsveszteség nélkül kíván kikerülni a helyzetből, a nagyság múltja kísért. Büszke

távolságtartás Európától, majd közeledés. Amire De Gaulle mond nemet. Identitáskeresés folyik, dilemmák: a multikulti normái és a királyság intézménye. Együttélés, nem tünetmentes, fájdalommal jár minden beavatkozás, akár egy betegségnél. A súlyos esetben jönnek a műtétek, a műtét sikerül, a fájdalom marad. Együtt kell élni vele. Az is egyértelmű, hogy a mai unió alaposan eltávolodott az alapítók elképzeléseitől, alapelveitől. Már Valéry Giscard d'Estaing sem vette komolyan az Európai Unió alapító atyjának, Robert Schumannak a szavait, melyek szerint Európa vagy keresztény lesz, vagy megszűnik létezni. A mai EU túlszabályozott konstrukció, az egyik probléma hozza magával a többi hármat, dagad a végtelen. Ezt kezelni nem lehet, sem követni, sem betartani, sem betartatni. A sokadik csúcstalálkozó dacára. A torlódó „gigantikus feladatok" hatalmas munka elé állítják az unió minden részlegét.

Mi befolyásolja a politikát? Sokféle hatás éri, nagy nyomás közben dolgozik. Amivel a politikának számolni kell: (poszt)modern hatások, digitális kultúra és jog, jog és demokrácia. Ez utóbbi kettő nagy harcot folytat, egymás ellen és egymásért, az új helyzetek új értelmezéseket kívánnak. A jogtudománynak és a gyakorlatnak fel van adva a lecke. Ebben, ezen a súlyos témavonalon nyugati partner is akad. (Alakul a Budapest–Párizs tengely?) Biztató példa: 2018 májusában Budapesten mutatták be Bertrand Mathieu *A jog a demokrácia ellen?* című könyvét a magyar fordítás megjelenése alkalmából. A könyvet méltatta Stumpf István, Lánczi Tamás és Eric Fournier (volt!) nagykövet. A szerzővel, a Paris 1 Panthéon-Sorbonne Jogtudományi Kar professzorával Trócsányi László igazságügyi miniszter folytatott tanulságos beszélgetést. Keressük magunkat, szinte erről szólt az a nemzetközi konferencia, amelyet a Károlyi József Alapítvány szervezett: „Európai identitás, identitások Európában". (2017. március 24–25.) A konferencia arra kívánt rávilágítani, hogy „az identitás fogalmának európai megközelítései hogyan viszonyulnak az uniós tagországok nemzeti vagy regionális identitásához és európaiságfelfogásához, illetve ezek hogyan egyeztethetők össze. Megnyitó előadásában Martonyi János arra kívánt választ adni, mit értünk identitás alatt, de arra is kitért, hogy a legnagyobb problémát a nemzeti és az európai identitás közötti egyensúly megtalálása jelenti. Később a kérdésekre válaszolva mélyebbre nyitott. Az identitás alappilléreit említette, mint a nyelvet, a kultúrát, a nemzeti értékeket, melyekhez kötődnek az emberek.

Nem könnyű az identitás megrajzolása. Ám úgy tűnik, az uniós működéshez ez is kell, ennek jött el az ideje. A szervezeti fölépítés, a formai alakulatok megvannak, a gazdasági akciók működnek, léteznek a jogi keretek. De erősen akadozik a gépezet, aminek számtalan oka van. Úgy tűnik, mindezekhez „össze kell ütni" az identitáselméletet. Akkor lenne teljes a felépítmény. Na, ez a legnehezebb. A magyar elméletek keresik a megfeleléseket.

A bemutatott példák nyomán felvetődik: mi a politika hát? Sokféle meghatározást használnak, a brit történelem is változatos formákat mutat. A nemzeti múlt értékei nyomán, igazodva az újhoz: útkeresés, megújulás. Átgondolt tervekkel. És álmokkal. Hátha a véletlenek is kézre játszanak. Minden mögött ott vannak a nagyravágyók, a haszonra számot tartó ügyeskedők és a közjó javára erkölcsi felelősséggel vívók. A tényezők és a hatások sokaságában vannak összekapcsolódások, egybeesések, kizárható elemek, és a véletlenek közjátéka is belejátszik. Mindezekre „csak" rá kell érezni. (És máris a döntés tudományánál tartunk. Mit kell tenni rossz döntés esetén? Újabb döntést hozni. Amit persze az állampolgár nehezen ért meg, csikorogva éli meg, és kevéssé tolerál.)

A kitűnő könyv gazdag eseménytárlatot mutat be. Nemcsak a BREXIT-ről, illetve nemcsak a britek ügyéről van szó, hanem az európai problémakörrel szembesülünk, mindannyian benne vagyunk. A tág horizont viszonyítási pontokat kínál: jobban átlátjuk a BREXIT-problémát, a brit és az európai szándékokat, lehetőségeket, a szélesebb viszonyrendszerben értelmezőbben tudunk közelíteni Magyarország helyzetéhez, józanabbul tudjuk megítélni a saját uniós törekvéseinket. Tehát több, bennünket érintő tanulsága is van a

feldolgozott anyagnak, néhányat már röviden szemügyre vettünk. És elértünk a szerintünk a legalapvetőbb tételhez: korunk, a globalizmus szétnyíló, kusza rengetegében *identitásfilozófiát* kíván. A boldoguláshoz ennek végiggondolását, fölvázolását nem ússzuk meg. A dolgot nem lehet csak „politikai kérdésnek" tekinteni. Sorsdilemmáknak vagyunk tanúi és szereplői. A jeles irodalomtörténész, Bertha Zoltán ennek megközelítését keresi *Szellem és történelem sorsdilemmái Sütő András drámájában* című írásában**.** Mit is keresünk? „Fátumos tragédiákban demonstrálva a személyiség fundamentális szellemi függetlenségének, autonómiájának és igazságkereső szenvedélyének axiómáit – és vergődését a körülmények hálójában…" (Partium, 2018/2.) És a másik írásában ugyanott (*Erdélyi sors- és identitáskérdések)* egy fontos könyvet mutat be a *Székelyföld* kritikáján keresztül (Dani Erzsébet: *Identitásgyarmatosítás Erdélyben*). A könyv a kisebbségi lét számtalan traumatikus problémáját és paradoxonát boncolgatja. A túlélési stratégiák során „újfajta identitáskonstrukciók jöttek és jönnek létre, megváltozik a nemzeti múlthoz és kultúrához való hozzáállás, viszony, de egyfajta identitásmag nagyon sokáig megmarad a maga változó változhatatlanságában" (84.). A megidézett kritikus, Balog László identitásfilozófia-terminológiája és fogalmi készlete lehetőséget ad egy sor kérdés értelmezésére, mint az önazonosságvédelem, a felforgató hibriditásban megtapasztalható identitás-elbizonytalanodás vagy -keveredés változatai, az inter- és multietnikus dilemmák, konfliktusok és magatartásminták (a meghasonlástól a gerinces önszerveződésig terjedő kommunikatív válság reakciók) jellegzetes típusai.

Ez a fajta kritikai beszédmód és analitikus megközelítés lehetővé teszi, hogy „beemeljük" a politikairodalmi gondolkodásmód kontextusába azokat a jelenségeket, amelyek a BREXIT-problémakörben megjelentek, s amelyek tulajdonképpen történelem-, társadalom- és morálbölcseleti dimenziókban mozognak. Ezért nem lehet ezeket pusztán politikai, ideológiai és erre hangszerelt jogi kérdésként felfogni, főleg nem akként eljárni. Megfontolásra érdemes, gondolatkísérletet megér. Tárgyunknál maradva: Nagy-Britannia tehát keresi önmagát. És mást sem tesz a többi „Nagy", Amerika, Kína, Franciaország, Németország, Oroszország. Politika köntösben jelentkeznek be, noha akciók mögött az identitáskeresés folyik. Igaz: keményen, olykor kíméletlenül, eszközökben sem válogatva. Korunk követelményeihez próbálnak igazodni. Ha nekik „szabad", és lehet, akkor a kisebb országoknak, például itt a Kárpát-medencében, miért ne szabadna? Miért ne lehetne? Miként például Magyarországnak, identitását régóta keresve-alakítva, most jött el nagy feladat.

Közelítsünk az identitásfilozófiához a gondolkodástörténet felől. Korántsem egyszerű kérdések zubognak körülöttünk. A változás, a modernizáció ellentmondásos. A túldimenzionált fogyasztói társadalomban nagy szerepet kap a változó személyiség, aki hajlandó megfogadni a kor diktátumát: légy autonóm! Ó, tudjuk, mily nehéz kordában tartani az igényeket, az enyhe, józan szabályozás esetén többen is diktatúrát kiáltanak. (Ez alól sem a „civil", sem a „hivatásos" személyiség nem kivétel.) Ezt a témát bontja ki Körmendy Lajos tárgyunkhoz kapcsolható, élvezetes tanulmánya (*Társadalom és időkép. A múlt és jövő nélküli posztmodern ember*, Magyar Szemle, 2018. május–június.) „Autonóm személy csak olyan közösségben tud kibontakozni, amely teret enged az egyéni kreativitásnak, felkarolja és megvalósítja a jobbító kezdeményezéseket, viszont ellenáll a közösséget romboló egyéni tevékenységnek. Modernizáció csak ott képzelhető el, ahol az individuum és a közösség törekvéseinek ilyen harmóniája, egyensúlya fennáll. A sikeres, modern távol-keleti országok egyáltalán nem nevezhetők individualistának" (71.). És az is lehet, hogy a számtalan nehézség, a „civilizációs determináltság" mellett, mögött, a véletleneken túl, rejtélyes háttérérdekek munkálkodnak. (Ennek is tekintélyes irodalma van már.) És a demokráciapályán a különböző ideológiai mezben virító pártok csak játékszerek, csak hánykolódnak a nagypolitika viharos vizein. Azért ne mondjunk le az önazonosság-képünk, -tudatunk kereséséről, alakításáról.

A rendkívül izgalmas könyv követhetően jelzi: a tárgyalt problémahalmaz több síkon jelenik meg, ezer és ezerféle ága-boga van. A kutatók hatalmas mennyiségű anyagot begyűjtve dolgoztak, alapos elemző munkamenet nyomán pontosan kötik a szálakat, nem ragadnak ki önkényesen pontokat, nem viszik tévútra az olvasót. A hangsúlyokat nem rejtik el, de nem kívánják saját véleményükkel befolyásolni a későbbi elemzőket, a téma feldolgozóit, horribile dictu hasznosítóit. Értékes munka, különösen akkor, amikor „a történelemhamisítás üzemszerű működésének és az áltudományok virágzásának idejét éljük”, ahogy Kahler Frigyes fogalmazott az M. Kiss Sándor tiszteletére írt tanulmánykötet ismertetésében. (Magyar Idők, 2018. július 21.).

Posztmodern történelmi regény, meg- és felráz. A könyv a 198. oldalon befejeződik, de a történetnek koránt sincs vége: ki fog itt megegyezni és kivel? Ki boldogul ki nélkül? A folytatás garantált, izgalomban sem lesz hiány. Várjuk már, várjuk az európai csodát, hogy zöld ágra vergődjenek a felek. Interaktív darab, ha akarjuk, ha nem, résztvevői vagyunk. Oldalágon még alakíthatunk is rajta, no, nem a BREXITen, van nekünk más gondunk.